

RIIGIKOGU KANTSELEI ÕIGUS- JA ANALÜÜSIOSEKOND

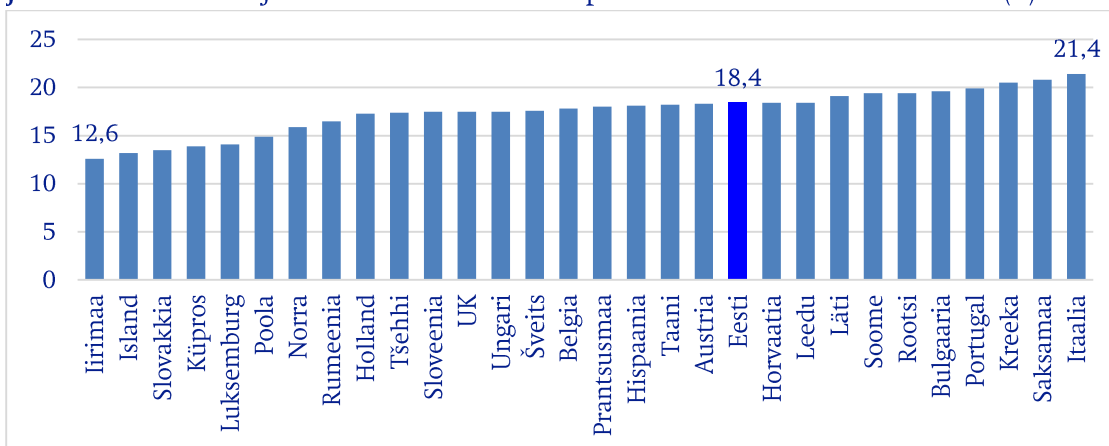
Rahvastiku vananedes hõbedase majanduse poole

Nr 14

23.11.2015

Rahvastik vananeb kogu maailmas. Kui 2013. aastal moodustasid 65-aastased ja vanemad globaalsest rahvaarvust 7,9% (Euroopas 16,8%),¹ siis aastaks 2050 prognoositakse vastava vanuserühma osakaaluks kogurahvastikust 16%² (Euroopas 29%³). Prognooside kohaselt on 2050. aastal 65-aastaseid ja vanemaid 2,5 korda rohkem kui alla 5-aastaseid ja seoses jätkuva keskmise eluea pikenemisega peetakse kõige kiiremini kasvavaks vanuserühmaks 80-aastaseid ja vanemaid. Maailmajagude kaupa on vanemaelaste osakaal kõige suurem Euroopas¹ (16,8%) – Eurostati andmetel moodustavad 65-aastased ja vanemad 12,6–21,4% Euroopa riikide rahvastikust (joonis 1). Aafrikas oli 2013. aastal 65-aastaste ja vanemate osakaal 3,6%, Aasias 7,1%, Ameerikas 9,8% ja Ookeanias 11,3%.¹

Joonis 1. 65-aastaste ja vanemate osakaal Euroopa riikide rahvastikus 2014. aastal (%)

Allikas: Eurostat

Kuigi esmapilgul võib tunduda, et rahvastiku vananemine on eeskätt Euroopa probleem, toimuvad demograafilise ülemineku teooria kohaselt erinevates ühiskondades erineva aja ja kiirusega pikema perioodi vältel sarnased muutused. Seega, demograafilise ülemineku teooria kohaselt saab Euroopale iseloomulik rahvastikumudel (madal sündimus ja suremus) omaseks ka piirkondadele, mis praegu veel on suhteliselt kõrge laste osakaaluga regioonid (nt Aafrika).

Rahvastiku vananemine Eestis

Eestis algas rahvastiku vananemine Statistikaameti andmetel 1970-ndatel aastatel – Kagu-Eestis ja Viljandi maakonnas varem kui teistes maakondades. Kuni 1980. aastani kasvas 65-aastaste ja vanemate osakaal aeglaselt. Sellele järgnes vanemaelaste osakaalu aeglane langus ning aastatel 1989–2008 vanemaelaste suhtarvu kiire tõus. Aastatel 2009–2011 püsis 65-aastaste ja vanemate osakaal kogurahvastikus stabiilsena ning on peale seda järjepidevalt tõusnud. Kui 1950. aastal moodustasid 65-aastased ja vanemad 10,3% rahvaarvust, siis 50 aastaga tõusis vanemaelaste osakaal 14,9%-ni ning 65 aastaga 18,8%-ni. Aastaks 2050 prognoositakse 65-aastaste ja vanemate osakaalu suurusjärguks 22%.

Eestit loetakse kõige
kiiremini
vananevaks riigiks
Euroopas.

¹ http://www.geohive.com/earth/population_age_1.aspx

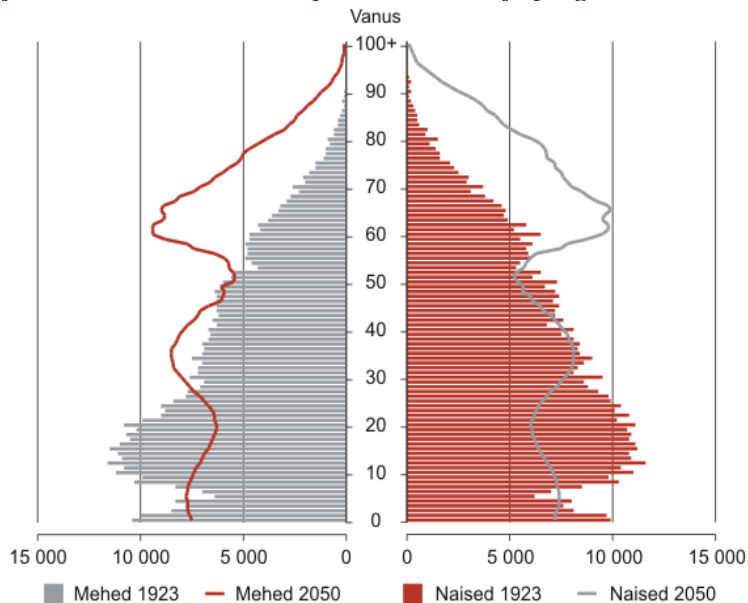
² <http://www.prb.org/Publications/Articles/2011/agingpopulationclocks.aspx>

³ <http://money.usnews.com/money/blogs/planning-to-retire/2009/06/24/census-bureau-worlds-65-and-older-population-will-triple-by-2050>

Eesti majandusteadlane ja sotsioloog Iris Pettai on nentunud, et Eestit loetakse kõige kiiremini vananevaks riigiks Euroopas.⁴ Lisaks madalale sündimusele on vanemaaliste osakaalu suurendanud ka väljaränne – sajandi algusest alates on rändesaldo püsinud negatiivsena. Statistikaameti andmete kohaselt oli 2014. aastal rändesaldo -6661 ja rahvastikukadu kõige suurem 5–14-aastaste ja 20–29-aastaste vanuserühmas.⁵ Kuigi varasematel aastatel on kõige suurema rahvastikukaoga vanuserühmade lõikes esinenud väikest varieeruvust, on peamisteks väljarändajateks läbi aastate valdavalt nooremapoolsed inimesed (sh alaealiste lastega pered).

Eestit koos Bulgaaria, Tšehhi, Ungari, Läti, Leedu, Poola, Rumeenia ja Slovakkia on demograafilises ja majanduslikus mõttes kõige ebasoodsamasse olukorda ning kõige kiiremini vananevaks Euroopa Liidu liikmesriigiks liigitanud ka Jitka Rychtaříková, kes rühmitas hierarhilise klasteranalüüsi abil omavahel sarnaseid riike, võttes arvesse sündimuskordajad, 65-aastaste meeste oodatavat eluiga, loomuliku iivet ja SKP-d ühe elaniku kohta.⁶

Joonis 2. Eesti rahvastikupüramiid: 1923 ja prognoos aastaks 2050

Jooniselt 2 on näha, et Eesti rahva vanuseline koosseis muutub prognooside kohaselt vähem kui 150 aastaga drastiliselt. Juba käesoleva aasta alguses oli Statistikaameti andmetel 65-aastaseid ja vanemaid (18,8%) rohkem kui alla 15-aastaseid (16,0%). Kui praegu on iga pensioniealise inimese kohta 3,5 tööalist inimest, siis Statistikaameti arvutuste kohaselt on aastal 2050 iga pensionäri kohta 2,2 tööalist inimest. Teiste muutujate samaks jäädes tähendab see majanduskasvu vähenemist ja avaliku sektori kulutuste suurenemist. Eesti rahvastikupüramiidi ja selle (prognoositavate) muutustega perioodil 1923–2050 saab lähemalt tutvuda [Statistikaameti kodulehel](#).

Hõbedane majandus

Rahvastiku vananemisest tingitud sotsiaalsetest ja majanduslikest tagajärgedest on räägitud juba pikka aega. Räägitakse vajadusest ümber hinnata ja muuta sotsiaalpoliitilisi ja majanduslikke valikuid, suurenenud vajadusest hoolekande- ja tervishoiuteenuste järele ning vahendite puudujäägist pensionide, hüvitiste ja toetuste maksmisel. Vähem on aga räägitud vananeva rahvastiku võimalustest või rahvastiku vananemisega seonduvast majanduspotentsiaalist.

Terminit „hõbedane majandus“ (*Silver Economy*) on kasutama hakatud viimase aastakümne jooksul, kuigi kontseptsiooniga kattuv temaatika ei ole enam sedavõrd uudne. Paljud hõbedase majanduse kontseptsiooniga haakuvad teemad leidsid Euroopa Liidu tasandil kajastamist juba 2001. aastal toimunud Euroopa Liidu [tippkohtumisel](#) Stockholmis ning 2002. aastal Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni deklaratsioonis ja vananemise tegevusplaanis ([Political Declaration and Madrid International Plan of Action on Ageing](#)). Kõige värskemate väljaannetena saab esile tõsta Euroopa

⁴ Pettai, I. (2012). Noortekeskne maailmapilt on kärisemas. – [Postimees](#), 12. jaanuar.

⁵ 2014. aastal vähenes väljarännanute absoluutarv 10-ne aasta jooksul esmakordselt.

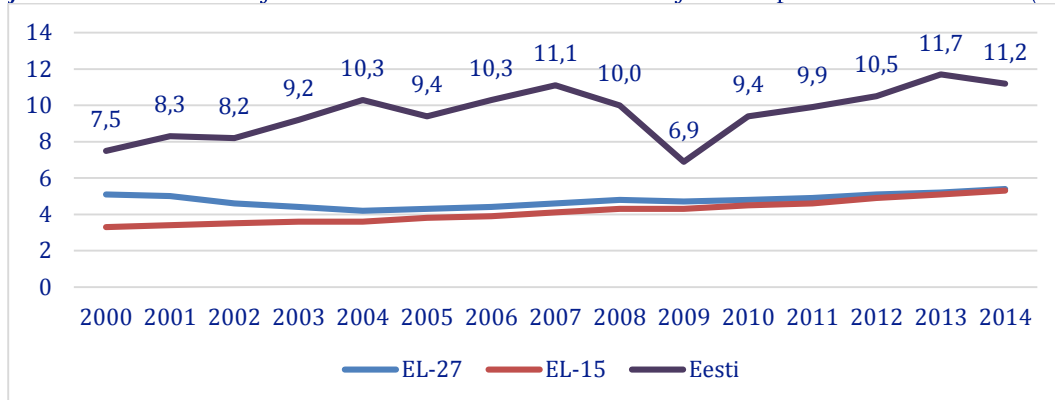
⁶ https://web.natur.cuni.cz/geografie/vzgr/monografie/evolution/evolution_rychtarikova.pdf

Komisjoni taustadokumendi „Hõbedase majanduse arendamine“ ([Growing the European Silver Economy](#)) ja Euroopa Parlamendi uurimisteenistuse ülevaate „Hõbedane majandus: vananemisest tekkivad võimalused“ ([The Silver Economy: Opportunities from Ageing](#)).

Termin „hõbedane majandus“ viitab uutele majandusvõimalustele, mis on tekkinud avaliku sektori ja tarbijate kulutustest seoses rahvastiku vananemise ja üle 50-aastaste spetsiifiliste vajadustega. See hõlmab erinevaid innovaatilisi lahendusi (e-teenused ja rakendused tervishoiuteenuste pakkumisel, „intelligentsed kodud“ jms), vanemaealiste vajadustele vastavaid teenuseid (tervishoiu- ja hooldusteenused) ja aktiivse vananemise (sh vaba aja teenused) ning vanemaealiste tööhõive soodustamist. Seega toetab hõbedane majandus vananemise globaalse koalitsiooni ([Global Coalition on Ageing](#)) seisukohta, et vananev rahvastik, jäädes aktiivseks ja hõivatuks, võib tõsta tootlikkust ja luua rikkust, kuid vanemaealiste tööhõive edendamiseks on esmatähtis kohaldada töökohti, investeerida elukestvasse õppesse, korrigeerida pensionisüsteeme ja muuta suhtumist säästmisesse.

Statistikaameti andmetel oli Eestis 2014. aasta keskmine tööhõive 50–54- (79,7%) ja 55–59-aastaste (74,1%) hulgas isegi kõrgem kui tööealise elanikkonna seas keskmiselt (71,2%). Kui 60–64-aastaste hulgas oli hõivatuid veidi üle poole (53%), siis peale seda langes hõivemäär kiiresti (65–69-aastastel 26,5%, 70–74-aastastel 13,5%). Küll aga on Eestis 65-aastaste ja vanemate hõivemäär oluliselt kõrgem kui Euroopa Liidus keskmiselt (joonis 3).

Joonis 3. 65-aastaste ja vanemate tööhõive määr Eestis ja Euroopa Liidus keskmiselt (%)

Allikas: Eurostat; II kvartali andmed

Vanemaealiste tööhõive on tundlik töö iseloomu, tervisliku seisundi ja majandusliku olukorra suhtes. Kui 55–64-aastaste hulgas esineb vaegurlust hinnanguliselt 32%-l ja 65–74-aastaste hulgas 44%-l, siis 75–84-aastaste ja 85-aastaste ning vanemate hulgas on vastavad näitajad 60% ja 70%.⁷ Seega vajavad vanemaealised sõltuvalt säilinud töövoime määrast tööturul püsimiseks sobivaid tingimusi (töökoha kohaldamine, osajaga töö, ümberõppe võimaldamine jms). Ka Solem ja tema kolleegid on leidnud, et halva tervise, madala haridustasemega ja sinikraedest vanemaealised töötajad jäävad pensionile varem, kui nad seda sooviksid.⁸ Üle jõu käiva töö või töötuks jäämise korral on üheks võimalikuks majandusliku toimetuleku garantiiks (eel)pensionialduse esitamine ja (eel)pensionile jäämine. Töö olemasolu, sobivad töötingimused ja motiveerivad pensioni edasilükkamise aitavad aga vanemaealisel kauem tööturul püsida – seda muidugi juhul, kui tervislik seisund seda lubab. Jooniselt 4 on näha, et vanemaealiste tööhõive määr ei ole selgelt ja ühemõtteliselt tervena elatud elusaastatega seotud.

Üldine kultuuriruum, ühiskonna ja tööandjate suhtumine vanemaealistesse töötajatesse on oluline. Solemi ja tema kolleegide uuringus⁸ ennustas pensionieast hilisemat pensionile jäämist kõige paremini vanemaealiste töötajate kindel plaan pensioniea saabudes töötamist jätkata. Mida väärtuslikuma töötajana vanemaealine end tunneb, seda meelsamini ta tööturul püsib. Vanemaealised töötajad peavad tundma end hinnatud spetsialistidena, mitte töötajatena, keda peatse töölt lahkumise eelduse tõttu värvata ei soovita.

Terviseprobleemide ennetamine, regulaarne arstlik kontroll ja kiire ligipääs tervishoiuteenustele ning efektiivsele ravile aitab kaasa töövoimet säilitava tervises seisundi saavutamisele. Niisamuti aitavad asjakohased tervishoiu- ja sotsiaalteenused ning kaubad säilitada tööturult juba lahkunud

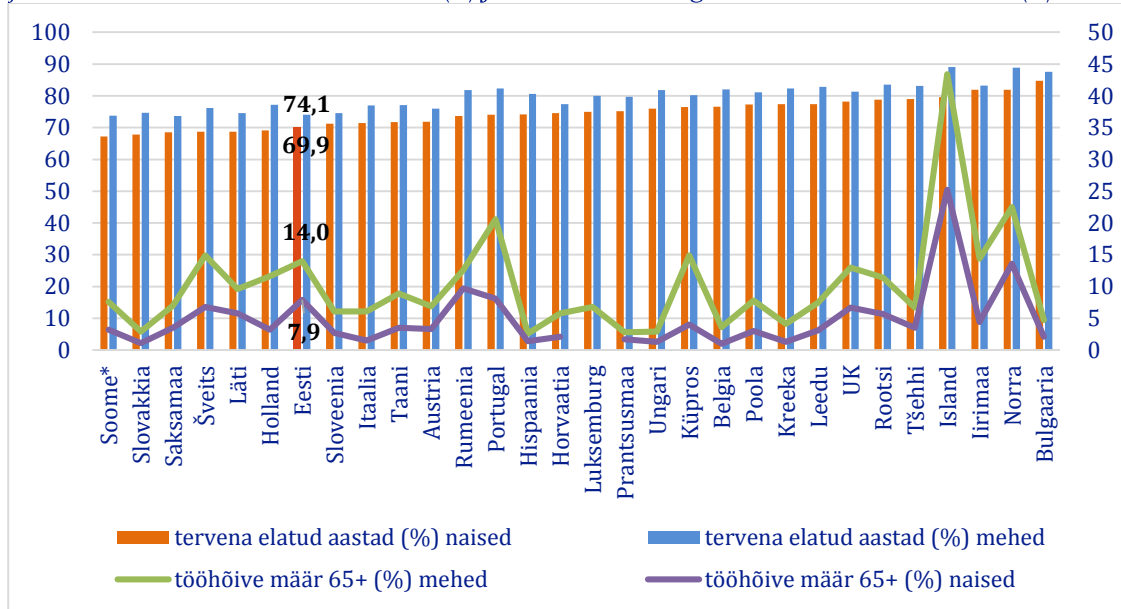
⁷ Eurostat andmetel

⁸ Solem PE, Syse A, Furuness T, et al. (2014). To leave or not to leave: retirement intentions and retirement behaviour. *Ageing and Society*. doi:10.1017/S0144686X14001135

eaka iseseisvat toimetulekut, võimaldades seeläbi veeta vanaduspõlve pikema perioodi vältel harjumuspärase keskkonnas ja vähendades eaka hooldamise kulusid.

Üheks kuluefektiivseks investeeringuks tervishoiu- ja sotsiaalsektori kulude optimeerimiseks peetakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiaid (IKT). Viimase kahe kümnendi jooksul on Eurostat andmetel 60-aastaste ja vanemate tarbimiskulutused suurenenud 50% võrra kiiremini kui 30-aastaste tarbimiskulutused ning Euromonitori prognoosi kohaselt kasvab vanemaealiste ostujõud veelgi. Tervishoiuteenuseid, kui potentsiaalset eksporditavust ja ITK lahendusi, on esile tõstetud ka 2010. aastal ilmunud PRAXIS-e ja Eesti Arengufondi koostöös valminud [raportis](#).

Joonis 4. Tervena elatud eluaastad** (%) ja 65-aastaste ning vanemate tööhõive määr (%)

Allikas: Eurostat 2013. aasta andmed; tervena elatud eluaastad on arvestatud suhtarvuna kogu elueast (joondiaagrammi katkemisel andmed puuduvad)

** arvutatud suremuse ja haigestumuse andmetel

*Soome andmed 2012. aasta kohta

Hõbedane majandus näeb vanemaealistele suunatud kaupades ja teenustes järjest kasvavat majandusharu, mis loob majanduslikku lisandväärtust ning suurendab vanemaealiste heaolu. Seejuures ei nähta vanemaealistele suunatud kaupade ja teenustena vaid tervishoiu- ja sotsiaalteenuseid, vaid ka erinevaid võimalusi vaba aja veetmiseks (sh haridus, kultuur, turism). Mida tervem, aktiivsem ja toimetulevam on eakas, seda suurem on tema heaolu ja riigi võimalused puudust kannatavate eakate aitamisel.

Ühtlasi ei tohiks unustada, et rahva terviseteadlikkuse kujundamine ja liigse kehakaalu, tubakatarbimise, alkoholismi ning teiste vaimse ja füüsilise tervise probleemide vastu võitlemine on tõhusad meetmed tervise ja seeläbi ka vanemaealiste tööhõive tõstmiseks – tööealiste inimeste tervisevalikud mõjutavad inimese tervist ka vanemas eas.

Lauraliisa Mark
nõunik
6513

Kasutatud allikad

- Eesti Statistikaamet: <http://www.stat.ee/>
- Eurostati andmebaas: <http://ec.europa.eu/eurostat>
- The Silver Economy: Opportunities from ageing: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/565872/EPRS_BRI\(2015\)565872_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/565872/EPRS_BRI(2015)565872_EN.pdf)
- Growing the European Silver Economy: <http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/active-healthy-ageing/silvereco.pdf>